VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bəxtiyar Vahabzadə vəyaxud Millətin Şairi

Prof. Dr. Nizami CƏFƏROV [I]

Xülasə:
Bu məqalədə Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığı və ictimai mövqeyi geniş şəkildə təhlil olunur. Müəllif onun yalnız şair deyil, həm də filosof və ictimai xadim kimi Azərbaycan milli şüurunun formalaşmasındakı rolunu vurğulayır. Vahabzadənin Sovet senzurası dövründə milli ideyaları dolayı yollarla ifadə etməsi, dilin qorunması uğrunda apardığı mübarizə, Azərbaycan xalqının azadlıq və bütövlük arzularını poeziyasında əks etdirməsi əsas mövzulardandır. Onun yaradıcılığı "Azərbaycan məktəbi"nin formalaşması kimi qiymətləndirilir və xalqın iradəsini ifadə edən bir mənəvi lider kimi təqdim edilir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, milli kimlik, dil mübarizəsi, Azərbaycan məktəbi, Sovet dövrü, ictimai liderlik, azadlıq ideyası.

[I] AMEA-nın müxbir üzvü, Atatürk Mərkəzinin Başqanı
E-poçt: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bahtiyar Vahapzade veya Milletin Şairi

Prof. Dr. Nizami CAFEROV [I]

Özet:

Makalede, Bahtiyar Vahabzade'nin sadece bir şair değil, aynı zamanda bir filozof ve toplumsal önder olarak konumu ele alınmaktadır. Yazar, onun Sovyet dönemindeki sansür koşullarında dahi milli kimlik ve dil meselelerini dolaylı yollarla dile getirmesini ve edebiyat aracılığıyla halkın özgürlük arzusunu canlı tutmasını öne çıkarır. Vahabzade'nin yaratıcılığı, "Azerbaycan Mektebi"nin gelişiminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Onun, halkın iradesinin sesi olarak toplumsal mücadelede oynadığı rol da özellikle vurgulanmaktadır.

Açar sözler: Bahtiyar Vahapzade, milli kimlik, dil mücadelesi, Azerbaycan mektebi, Sovyet dönemi, toplumsal liderlik, özgürlük düşüncesi.

[I] Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Muhabir Üyesi, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
E-poçt: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bakhtiyar Vahabzadeh Or The Poet Of The Nation

Prof. Dr. Nizami JAFAROV [I]

Abstract:

In this article analyzes Bahtiyar Vahabzade's multifaceted role as a poet, philosopher, and public figure in shaping Azerbaijani national consciousness. It highlights his indirect yet powerful expression of national ideals under Soviet censorship, his dedication to preserving the Azerbaijani language, and his reflection of the people's aspirations for freedom and unity in his poetry. Vahabzade's creative legacy is framed as part of the development of the "Azerbaijani School," positioning him as a moral leader and a representative of his nation's will.

Keywords: Bakhtiyar Vahabzadeh, national identity, Soviet era, Azerbaijani school, language struggle, public leadership, idea of freedom.

[I] Corresponding Member of ANAS, Head of the Atatürk Research Center
E-mail: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده
و یا شاعرِ ملّت

پروفسور دکتر نظامی جعفروف[I]

چکیده:
در این مقاله، نقش چندوجهی بختیار وهاب‌زاده به‌عنوان شاعر، فیلسوف و چهره اجتماعی در شکل‌گیری آگاهی ملی آذربایجان بررسی می‌شود. نویسنده بر بیان غیرمستقیم اما پرقدرت ایده‌های ملی در دوران سانسور شوروی، تلاش او برای پاسداری از زبان ترکی آذربایجانی و بازتاب آرمان‌های آزادی و وحدت مردم در اشعارش تأکید می‌کند. میراث خلاقانه وهاب‌زاده به‌عنوان بخشی از شکل‌گیری «مکتب آذربایجان» ارزیابی شده و او به‌عنوان یک رهبر اخلاقی و نماینده اراده ملت معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، هویت ملی، مبارزه در راه زبان، مکتب آذربایجان، دوره شوروی، رهبری اجتماعی، اندیشه آزادی.

[I] عضو آکادمی ملّی علوم آذربایجان، رئیس مرکز مطالعاتی آتاتورک در آذربایجان
ایمیل: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده و یا میلّتین شاعیری

پروفسور دوکتور نظامی جعفروف

بختیار واهابزاده! انسان‌شناس-شاعیر، جمعیت‌شناس-فیلوسوف، میلت‌شناس-اجتماعی خادیم... آذربایجان خالقی‌نین تصورونده بختیار واهابزاده‌نین سیماسی، هر شئیدن اوّل، بیر شاعیر سیماسی اولاراق فورمالاشمیشدیر؛ بوندان سونرا فیلوسوف اوبرازی، داها سونرا ایسه اجتماعی خادیم اوبرازی معین‌لشمیشسه ده، منسوب اولدوغو خالق اونو، بیرینجی نؤبه‌ده، شاعیر کیمی تانییر، سئویر... اصلینده، بختیار واهابزاده شاعیر کیمی نه قدر گوجلو ایدیسه، فیلوسوف کیمی، اجتماعی خادیم کیمی ده بیر او قدر گوجلو ایدی - منسوب اولدوغو خالقین اونو داها چوخ بیر شاعیر کیمی سئومه‌سینه گلدیکده ایسه بو، گؤرونور، همین خالقین تاریخی کاراکتری، منتالیته‌سی (ذهنیتی) ایله باغلی‌دیر: آذربایجان خالقی‌نین نظرینده ان بؤیوک شخصیت، هئچ شبهه‌سیز، شاعیردیر...

آنجاق مشاهیده‌لر، تحلیللر گؤسترییر کی، بختیار واهابزاده‌نین تفکورو، احتیراصی، ناراحاتلیغی اؤز تیپولوژیسی اعتیباری ایله، تکجه شاعیر تفکورو، احتیراصی، ناراحاتلیغی دئییل، هم ده (و بعضی حاللاردا داها چوخ!) فیلوسوف، یاخود اجتماعی خادیم تفکورو، احتیراصی، ناراحاتلیغی ایدی. بختیار واهابزاده آذربایجان خالقی‌نین بیزیم عصرده یئتیرمیش اولدوغو ان بؤیوک شخصیتلردن بیری‌دیر - مسئله بوندا دئییل (بو جور شخصیتلر اونلارلادیر!)، مسئله اوندادیر کی، بختیار واهابزاده‌نین شاعیرلیگی ده، فیلوسوفلوغو دا، اجتماعی خادیملیگی ده منسوب اولدوغو خالقا مخصوصدور. او، بوتونلوکله «آذربایجان مکتبی»نین یئتیشدیرمه‌سی اولموش، بو مکتبین چاغداش تفکور امکانلارینی نمایش ائتدیرمیشدیر. اونا گؤره ده، هر نئجه اولورسا-اولسون، بختیار واهابزاده‌نین یارادیجیلیغی دویا میقیاسینا اؤز «آذربایجان قیدیاتی» ایله چیخیر.

یقین کی، بختیار واهابزاده‌نی تانیمایان، سئومه‌ین، داخیلینده اونونلا، اونون شعری ایله دیالوقا گیرمه‌ین آذربایجانلی تاپماق چتیندیر. آذربایجان‌ین سون اون‌ایللرده‌کی بؤیوک تفکور، ادراک مکتبلریندن بیری محض واهابزاده مکتبی‌دیر - بورایا یاد، غیر میلّی «متودولوژی» هئچ زامان یول تاپمامیش، میلّتین پروبلملری هئچ بیر وجهله ساختالاشدیریلمامیش، حقیقت، بیرباشا دئمک مومکون اولمادیقدا، ان آزی دولاییسی

ایله دئییلمیشدیر... و بونو خصوصی وورغولاماق لازیمدیر کی، ب. واهابزاده‌نی هر هانسی حقیقتدن داها چوخ میلّی حقیقت (میلّتین حقیقتی!) ماراقلاندیرمیشدیر: نه قدر بؤیوک محرومیتلره معروض قالسا دا، او، میلّته خیدمت ائتمک وظیفه‌سینی همیشه شرفله یئرینه یئتیرمیش، میلّی ایدئاللاردان دؤنمه‌میش، میلّی حقیقتی سؤیله‌میشدیر.

ب. واهابزاده مکتبی 20-جی عصرین ۵۰-جی ایللرینده تشکول تاپسا دا، آردیجیل تکامول مرحله‌لری کئچیرمیش، میلّی پروبلملرین، ایدئاللارین تأثیری ایله فورمالاشمیش، کامیل‌لشمیش، حساسلیق، گوجلو رئاکسیون (تپکی) ائلاستیکلیگی، چئویکلیک قازانمیش، مکتبه چئوریلمیشدیر.

ب. واهابزاده حاقینداکی صؤحبت اونون منسوب اولدوغو میلّت حاقینداکی صؤحبتدیر... ب. واهابزاده‌نین یارادیجیلیغیندا میلّت اؤزونو درک ائدیر...

آذربایجان خالقی اون ایل، ایگیرمی ایل، حتی اللی ایل بوندان قاباق ب. واهابزاده‌یه نه جور اینانیردیسا، بو گون ده اونون جیسمانی یوخلوغوندا دا او جور اینانیر و اونو میلّتین اؤنونده گئدن ان بؤیوک شخصیتلردن بیری حساب ائدیر.

نه اوچون اون ایللر بویو هر جور اینامدان محروم ائدیلن بیر میلّت ب. واهابزاده‌یه بو قدر اینانمیش، اونون آرخاسینجا گئتمه‌یه همیشه حاضیر اولموشدور؟ فیکریمیزجه، بونون اساس سببی اودور کی، میلّت بختیاردا اؤز اراده‌سی‌نین ایفاده‌سینی گؤرموشدور - میلّتین اراده‌سی‌نین بیر نفرده ایفاده اولونماسی‌نین نتیجه‌سی ایدی کی، هامی سوساندا ب. واهابزاده هامی‌نین عوضینه «دانیشیردی»، هامی‌نین سؤزونو دئییردی.

ب.واهابزاده شکی‌ده دونیایا گلمیشدی...

ب. واهابزاده‌نین یارادیجیلیغیندا شکی‌لی کاراکتری، «عصب"ی اولسا دا، "اؤزونوز شکی‌لی اولدوغونوز حالدا، نییه شکی‌یه بیر شعر حصر ائتمیسینیز؟» سوالی وئریله‌نه قدر اوزون مدّت شکی‌نین بدیعی اوبرازی اولمامیشدیر. همین سوال شاعیره آشاغیداکی کؤورک، اونودولماز میصرعلاری یازدیرمیشدیر:

بیر نغمه قوشمادیم هله من سنه،
داغلار بونو منه کسیر سانماسین.
من دئدیم وورغونام آذربایجانا،
دئییرم، هئچ زامان خیردالانماسین.
کؤنلومدن اوجالان بو آواز، بو سس:
بؤیوکدور، اوجادیر مسلکیم منیم...
بالا آناسینا «سئویرم» دئمز.
من‌ده دئمه‌میشم، آ شکی‌م منیم.

شاعیر نه قدر بؤیوک شؤهرته چاتسا دا، طبیعتینده‌کی اوشاق کؤورکلیگینی، دوغولدوغو، ییخیلیب دورا-دورا ایلک آددیملارینی آتدیغی تورپاغا محبتینی هئچ زامان ایتیرمه‌میش؛ یاشلاشدیقجا، دونیانین ایستی-سویوغونو گؤردوکجه کؤرپه‌لیگینی، آناسی‌نین نوازیشینی داها چوخ خاطیرلاییردی.

هارداسان آی آنام؟!
یئنه بو آخشام
قایغینا، سئوگینه قوراقسامیشام.
بیر اوشاق اولایدیم تزه‌دن، یئنه
منی بله‌یه‌یدین محبتینه.
چوخ دا کی، شؤهرتدن باشدا
تاجیم وار،
بیر ایستی نفسه احتیاجیم وار.
آزیرام یولومو دوماندا، چنده،
قلبیم دولاشدیریر گؤزوم
گؤره‌نی.
ایندی ده یوخودا خورتان گؤرنده
سنی چاغیریرام، آی آنام، سنی...
الی‌نین ایستیسی دورور باشیمدا،
من سنه محتاجام لاپ بو
یاشیمدا.

بختیار اؤز بؤیوک شعرلری، مودریک فلسفه‌سی، جوشغون پوبلیسیستیکی اوچون بیرینجی نؤبه‌ده ناراحات احتیراصلارینا بورجلو ایدی – ناراحات احتیراصلار انسانی داغا-داشا سالابیلر، اونو «نورمال» حیاتدان محروم ائدر، آنجاق همین انسانی، هر نئجه اولورسا-اولسون، نتیجه اعتیباری ایله حقیقتین آستاناسینا گتیریب چیخارير. آذربایجان یازیچیلاری‌نین معلّیمی میرزه ابراهیموف ب. واهابزاده‌یه حصر اولونموش مقاله‌لریندن بیرینده گؤسترير کی، اونون طبیعتلی آداملار چوخ زامان راحتلیقلارینی ایتیریر، اؤزلرینی هیجانلار سئلینه آتمیش اولورلار...

هله ۶۰-جی ایللرده یازدیغی بیر شعرینده طبیعتینده‌کی ناراحاتلیغی شاعیر آشاغیداکی شکیلده ایفاده ائدیردی:

گئجه-گوندوز، سحر-آخشام
من یازیرام، اوخویورام.
یازیلاریم کیتاب-کیتاب.
نه اولسون کی،
اورگیمه چوخو یاتمیر.
شعریمده ده نه‌سه چاتمیر،
سؤزومده ده نه‌سه چاتمیر.
کؤنلوموزدن
کئچنلرین آرخاسینجا بیر قوشوروق،
چالیشیریق، ووروشوروق.
سسه دوشور مرامیمیز،

عملسه بو سسه چاتمیر
دوزو بودور-
سؤزوموزده هر شئی چاتیر،
اؤزوموزده نسه چاتمیر...

او، شاعیر کیمی حرکت ائدیر، فیلوسوف کیمی حرکتلرینی درک ائله‌مه‌یه چالیشیر، اجتماعی خایم-پوبلیسیست کیمی همین حرکتلرینه قیمت وئریردی.

«آذربایجان دردلرینی هایقیران» (یاووز بولنت باقیلر) ب. واهابزاده، اصلینده، نصیحت وئرمکدن، یول گؤسترمکدن داها چوخ، داخیلیمیزده مورگوله‌ین حیسلری اویادیر، انساندا انسانلیغی حرکته گتیریردی. او، اؤز ایتی پسیکولوژیک مداخیله‌سی ایله اوخوجوسونو دوشونمه‌یه مجبور ائدیر - هم ده او سواللار اوزرینده دوشوندورور کی، همین سواللارین جوابینی چوخ زامان مولیفین اؤزو ده بیلمیر. قییید ائدک کی، ب. واهابزاده یالنیز گلیب چیخدیغی حقیقتلری ترنّوم (تقدیم!) ائتمکله محدودلاشمیر، اونون چیلغین تفکورو بعضا تضادلار آراسیندا حقیقت آختاریر، بعضاً ده تردّودلر ایچریسینده قالیر. اوخوجو بونو گؤرور، بؤیوک دوشونجه صاحیبی‌نین آرخاسینجا گئتمه‌یه داخیلی احتیاج حیس ائدیر.

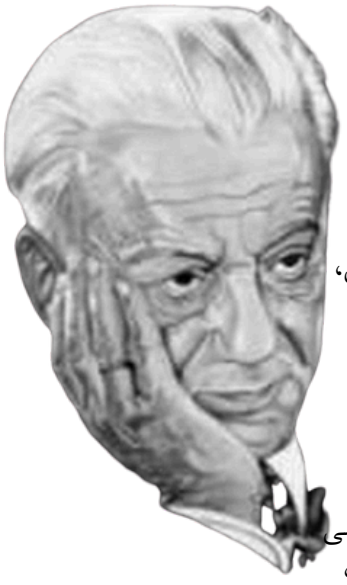

یارادیجیلیغا باشلادیغی دؤردن بختیار واهابزاده عینی محصولدار لیقلا یازیب-یاراتمیشدیر - بو باخیمدان اونو آذربایجان‌ین هئچ بیر معاصیر یازیچیسی، فیلوسوفو، یاخود اجتماعی خادیمی ایله مقایسه ائتمک مومکون دئییل. یوزلرله لیریک، اونلارلا ائپیک شعرلر و منظومه‌لر، منظوم دراملار، حکایه‌لر، تله‌رادیو پییئسلری، سناریولار، مونوقرافیالار، ساییسیز- حسابسیز علمی، علمی-پوبلیسیستیک و پوبلیسیستیک مقاله‌لر، خاطیره‌لر، ترجومه‌لر، تلویزوندا، رادیودا، مختلیف سویه‌لی ییغینجاقلاردا چیخیشلار، اونیورسیته آمفی‌لرینده محاضیره‌لر...

اگر بورایا ب. واهابزاده‌نین چوخ‌طرفلی اجتماعی-سیاسی فعالیتینی ده علاوه ائتسک، اعتیراف اولونمالی‌دیر کی،

اگر بورایا ب. واهابزاده‌نین چوخ‌طرفلی اجتماعی-سیاسی فعالیتینی ده علاوه ائتسک، اعتیراف اولونمالی‌دیر کی، او، حقیقتا، آزمان بیر یارادیجی ایدی - اونون یارادیجیلیغی‌نین میقیاسینی آنجاق آذربایجان ادبیاتی و اجتماعی فیکری تاریخینده مؤحکم یئر توتموش محتشم شخصیتلرین یارادیجیلیغی‌نین میقیاسی ایله مقایسه ائتمک مومکوندور.

عینی زاماندا، آذربایجان‌ین اجتماعی-سیاسی، معنوی-ایدئوْلوژیک حیاتیندا ائله بیر حادثه اولمامیشدیر کی، ب. واهابزاده یا یارادیجیلیغی، یا دا اجتماعی فعالیتی ایله اونا بیرباشا، یا دا دولاییسی ایله توخونمامیش اولسون - بختیارین میقیاسلی، مضمونلو

یارادیجیلیغی، میلّی ایدئاللارا خیدمت ائدن اجتماعی فعالیتی، بؤیوک دوشونجه پوتانسیلی اونو چاغداش دؤرون ان بؤیوک، نادیر شخصیتلریندن بیری ائتمیشدیر.

شبهه‌سیز، بؤیوک شخصیت هئچ بیر میلّتده، هئچ بیر تاریخی دؤرده تصادوفاً یارانمیر - بؤیوک شخصیتلرین میدانا چیخماسی اوچون مکمل منشأ، زنگین اتنوکولتورولوژیک پوتانسیل، نهنگ اجتماعی میسیونلار اولمالی‌دیر؛ ایکییه پارچالانمیش وطنین بوتوولویو، حاقلاری آیاقلار آلتیندا تاپدالانان، اقتصادی، سیاسی، معنوی تضییقه معروض قالان، طبیعی ثروتلری وحشیجه‌سینه غارت ائدیلن هر ایکی آذربایجان‌ین میلّی استیفلال و آزادلیق اعمالی ۵۰-جی ایللردن اعتیباراً ب. واهابزاده تیپلی بیر شخصیتین فورمالاشماسینا شرایط یاراتمیشدی - او، بیرباشا مبارزه آپارماق، ایدئاللارینی مانیفست شکلینده اعلان ائتمک امکانلاریندان محروم اولسا دا، حیاتی‌نین هئچ بیر دؤرونده بو دونیایا هانسی میسیون ایله گلدیگینی اونوتمادی، میلّتین آزادلیغی دوشونجه‌سینی اجتماعی طلباتا چئویرمکده ان بؤیوک رولو اویناماق دا محض اونا نصیب اولدو...

۸۰-جی ایللرین اورتالارین‌دان سونرا تدریجا «قانونی‌لشن» خالق حرکاتی‌نین بیر دوشونجه قایناغی آذربایجان دموکراتیک جمهوریتینی قورانلارین مفکوره‌سی ایدیسه، دیگر بیر قایناغی 70-50-جی ایللرین میلّی ضیالی (اونلارین دا اؤنونده ب. واهابزاده گئدیردی) دوشونجه‌سی ایدی و قید ائتمک لازیمدیر کی، همین ضیالیلار 90-80-جی ایللر خالق حرکاتیندا هم بلاواسیطه اشتیراک ائتدیلر، هم ده حرکاتین فؤوقونده دوروب اونون کیفایت قدر آنالیتیک تحلیلینی وئرمکله، میلّی اجتماعی شعورون «منسب مجادیله‌لری» سویه‌سینه ائنمه‌سینه مانع اولدولار.

ب. واهابزاده اؤز بؤیوک شخصیتی ایله میلّی آزادلیق ایدئولوژیسی‌نین (و حرکاتی‌نین) تکجه آپاریجی قوّه‌سی دئییل، هم ده ویجدانی ایدی.

ب. واهابزاده حیاتینی ائله یاشامیشدیر کی، هر واخت هامی‌نین (عموماً، منسوب اولدوغو میلّتین!) اوزونه دیک باخابیلردی – حاقّی تاپدالانانلار همیشه اونا مراجیعت ائدیب، اونا گوونیردیلر... اورگی‌نین گئنیشلیگی، حاقّین ناحاقّا بوغدورولماسینا دؤزمه‌مه‌سی، حقیقت اوغروندا حوصله‌سیزلیگه واراجاق قدر مبارزلیگی، لاقیدلیگه، بیگانه‌لیگه اعتیراضی بختیار واهابزاده‌یه (خالقین تعبیری ایله، بختیارا) تکجه آیری-آیری آداملارین دئییل، بوتوولوکده آذربایجان میلتی‌نین بؤیوک سایغیسینی قازاندیرمیشدی - بو سایغی‌نین بیر سببی ده بختیارین کیندن-کدورتدن اوزاق اولماسی ایدی... اؤزو دئمیشکن:

ازلدن حقیقت عاشیقی‌یم من،
باشقا جور یاراتمیش طبیعت منی.
اسه‌رم، جوشارام دریا تک، آنجاق
یاشاتماز کین منی، کدورت منی.

ب. واهابزاده‌نین دویغوسونو، دئمک اولار کی، اونون حاقیندا یازان بوتون تنقیدچیلر "اود»لا، «یانغی» ایله مقایسه ائتمیشلر، آنجاق عینی زاماندا اونون منطیقلیلیگینی، مودریکلیگینی ده گؤسترمیشلر.

«حیسّدن تفکوره، دویغودان ایدراکا کئچید پروسه‌سینده دوشونجه‌نین گئنیشلیگی، احاطه‌لیلیگی» (مسعود علی‌اوغلو) ب. واهابزاده‌نی سجیه‌لندیرن بیر علامت کیمی قید ائدیلمیشدیر.

...او، هارداسا «کؤهنه دونیا»نین آدامی ایدی، تعبیری جایزسه، «کؤهنه کیشی» ایدی:

"اگر منیم اؤلادلاریم منیم یانیمدا آرتیق-اسکیک دانیشمیرسا، من گلنده آیاغا قالخیرسا، منیم یانیمدا پاپیروس چکمیرسه و بونو مشاهیده ائدن معاصیر آدام منی کؤهنه‌لیکده گوناهلاندیریرسا، قوی گوناهلاندیرسین. من اونون ایسته‌دیگی کیمی معاصیر اولماقدانسا، بئله کؤهنه اولماق ایسته‌ییرم» («عؤموردن صحیفه‌لر»). و ۱۹۹۱-جی ایلده عالی سووئتین اوتورومواندا بیر سیرا سیاسی آوانتوریستلر آذربایجان‌ین بؤیوک سیاسی خادیمی حیدر علی‌یفه قارشی حؤرمتسیزلیک ائدرکن ب. واهابزاده‌نین دؤزمه‌مه‌سی ده، اصلینده، دده-بابا عادتلرینه احتیرامدان ایره‌لی گلیردی: «واختیله ح. علی‌یف‌ین وظیفه‌یه گتیردیگی ایندیکی یوکسک وظیفه صاحیبلری بو گون عادیجه آللاه سلامینی وئرمکدن بئله چکینیر، هئچ اونون اوزونه باخماق دا ایسته‌میرلر. دئمک، بو آداملارین یوخاریداکینا وئردیگی سلام دا روشوت ایمیش.

بس هانی دده-بابانین «دوز-چؤرک عنعنه‌سی» - دئیه میلّی مجلیسه مراجیعت ائدن ب. واهابزاده دده-بابا قایدالاری‌نین پوزولماسیندان (اؤزو ده هارادا؟ میلّی مجلیسده!) هیجانلانیر، ناراحات اولوردو.

ئله بؤیوک شخصیتلر اولموشدور کی، میلتین ایراده‌سینی اؤز سوبژکتیو مقصدلرینه یؤنلتمه‌یه چالیشمیشلار - ائله شخصیتلر ده اولموشدور کی، میلتین تاریخی احتیاجلارینی دویوب، درک ائدیب، بو احتیاجلارین اؤده‌نیلمه‌سی استقیامتینده آردیجیل فعالیت گؤسترمیشلر.

ب. واهابزاده ایکینجی تیپ شخصیتلردن ایدی: او، آذربایجان خالقی‌نین تاریخی (و معاصیر!) پروبلملرینی پروفسیونل بیر آذربایجان‌شناس کیمی اؤیره‌نه-اؤیره‌نه بو خالقین هم «غیرِ فورمال»، هم ده «فورمال» وکیلی اولموشدور.

خالق قارشیسینداکی مسئولیت اؤزونو اونون هم بدیعی، هم ده علمی-فلسفی، هم ده پوبلیسیستیک یارادیجیلیغیندا باریز حیس ائتدیرمیش (و بو گون بلاواسیطه حیس ائتدیرمکده‌دیر).

کئچمیشی ده، گله‌جگی ده محض «وطن تاریخی»نین صحیفه‌لری کیمی ورقله‌ین» (یاشار قارایف) ب. واهابزاده وطنداشلیغین نه دئمک اولدوغونو هم اؤزو، هم ده میلت اوچون آیدینلاشدیرماغا چالیشماقلا، مبالیغه‌سیز دئیه‌بیلریک کی، بو گونه قدر بیر انستیتوتون - «وطن‌شناسلیق انستیتوسو»نون ایشینی گؤرموشدور. او، هئچ تصادوفی دئییلدیر کی، عؤمور صحیفه‌لرینی ده «وطن تاریخی»نین صحیفه‌لری کیمی

ورقله‌میشدیر:

«دونیایا گؤز آچدیغیمیز زامان ایلک دفعه آیاغیمیزی باسدیغیمیز تورپاق - آنا وطندیر. سونرالار مین اؤلکه‌یه گئده‌بیلر، مین اؤلکه‌نین سویونو ایچیب هاواسینی اودابیلر، نئچه-نئچه تورپاغین موّقتی ساکینی اولابیلریک. لاکین بو تورپاغین، بو اؤلکه‌نین هئچ بیری بیزه دوغما تورپاغیمیزی عوض ائدیب آنا وطن اولابیلمز»...

بختیار واهابزاده حاقیندا یازماق یاریم عصردن آرتیق یارادیجیلیق تکامولو کئچیرمیش کامیل بیر شخصیتی آراشدیرماق دئمکدیر، - اؤز-اؤزلویونده معلومدور کی، بو او قدر ده آسان دئییل و طبیعی اولاراق، مسئله‌نین چتینلیگینی بیز ده حیس ائدیریک؛ آنجاق ایش بوراسیندادیر کی، بوتونلوکله میلّی حادیثه اولان ب. واهابزاده شخصیتی، تدریجاً ده اولسا، شرح ائدیلمه‌لی، آچیلمالی، چئشیدلی یؤنلری ایله میلّی پروفسیونل ایدراکین نسنه‌سینه چئوریلمه‌لی‌دیر. اؤز بؤیوک شخصیتلریندن صرف‌نظر ائدیب اؤزگه مکتب-شخصیتلریندن اؤیرنمه‌یه مئییللی اولان میلّت، نتیجه اعتیباریله، میلی دویغولاردان، تفکوردن محروم اولوب اؤزگه‌لر کیمی دوشونور، اؤزگه‌لر کیمی هیجانلانیر، میلّتین قارشیسینا مرکب پروبلملر چیخاندا اوزونو مطیع‌لیکله یا شرقه، یا دا غربه چئویریر. ب. واهابزاده میلّی تفکورون ائله مکمل محصولودور کی، بئله بیر مکتبی اولان میلّت «ساوادسیز» اولابیلمز - بیرینجیسی اونا گؤره کی، «ساوادسیز» میلّتین بو قدر مکمل مکتب یاراتماسی مومکون دئییل؛ ایکینجیسی اونا گؤره کی، بو قدر مکمل مکتبی اولان میلّتین همین مکتبدن اؤیرنمه‌سی مومکون دئییل...

ب. واهابزاده مکتبی، ساده‌جه، میلّتچیلیک مکتبی دئییل (و ب. واهابزاده‌نی عادی بیر میلّتچی سایانلار سهو ائدیرلر)، بو، بؤیوک میلت‌شناس، میلت‌سئورلیک مکتبی‌دیر - آذربایجان میلّتی‌نین کئچمیشی، بو گونو و گله‌جگی ایله باغلی ائله بیر اؤنملی مسئله یوخدور کی، همین مکتب اونون اوزرینده دوشونمه‌سین، بو و یا دیگر قناعتینی سؤیله‌مه‌سین. و ب. واهابزاده مکتبی آنجاق شاعیرلیک مکتبی دئییل، بؤیوک فیلوسوفلوق، نهنگ اجتماعی خادیملیک مکتبی‌دیر – بورادا مودریک فیکیرلر، احاطه‌لی دوشونجه‌لر احتیراصلی دویغولار قدر گوجلو، رنگارنگ، نفوذ ائدیجی‌دیر.

سؤز صنعتی یاراناندان بری دونیانین درد-سری صنعتکار قلبینده داشینا-داشینا گلسه ده نتیجه اعتیباریله صنعتکارا یوخ، صنعته یوک اولوب. ده‌ده قورقوددان فضولی‌یه، فضولی‌دن ص. وورغونا قدر زامان آنلامینا سیغمایان ائستتیک معیارلار وار؛ ده‌ده قورقود، فضولی، یاخود ص. وورغون معاصیرلیگه همین معیارلارین گؤزو ایله باخماقدیر.

ب. واهابزاده‌نین یارادیجیلیغی انسانین زامان سرعتی ایله دوشونمک احتیراصی‌نین ادبی فیکریمیزین بوگونکو سویه‌سینده تظاهورودور.

جسارتله دئیه‌بیلریک کی، ب. واهابزاده منسوب اولدوغو نسلین بوتون معنوی ایستکلرینی شعره گتیردی.

... بو یازینی بؤیوک یازیچی چنگیز آیتماتوف‌ون «بختیار واهابزاده اؤز محتشم شعر معبدینی اوجالتماقدادیر. او قدرتلی‌دیر. قویدوغو تمل مؤحکم و گؤزلدیر» فیکری ایله بیتیرمک ایستردیم، آنجاق آذربایجان خالقی‌نین عموم‌میلی لیدری، معاصیر آذربایجان

دؤلتچیلیگی‌نین قوروجوسو حیدر علی‌یف‌ین نئچه ایللر اول بختیار واهابزاده‌نین «هارا گئدیر بو دونیا؟!» پییئسی‌نین تاماشاسینا باخدیقدان سونرا سؤیله‌دیگی تاریخی سؤزلری خاطیرلاماق مومکون دئییل: «بختیار واهابزاده‌نین هر بیر اثری دگرلی‌دیر، قیمتلی‌دیر. اونون هر بیر اثری بیزیم مدنیتیمیزی، اینجه‌صنعتیمیزی، ادبیاتیمیزی اینکیشاف ائتدیریر» ■

Nizami CƏFƏROV
Prof. Dr.; Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Muhabir Üyesi;
Azerbaycan Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

E-posta: nizamiceferov@hotmail.com

Yazı Bilgisi:
Yazı, Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Azerbaycan Milli Kütüphanesinin birlikte hazırladıkları "Bahtiyar Vahapzade - Bibliyografya" kitabından (Bakü, 2015: 5-13) alınmıştır.
Alındığı Tarih: 21 Şubat 2025
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 1 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 12